

Szabófalvi, újfalusi, ploszkucényi helyek, arcok. Úti jegyzetek

Ha nem az alig egy tucatnyi archaikus imádság és a hozzá kapcsolódó középkori világkép rejtelmek kapcsán írunk Szabófalváról, vagy ha nem kimondottan a nyelvváltás mértékét, a lassan elvesző nyelvjárásziget kilátásait elemezzük ebben a nagyközségben, akkor mi lesz az, ami a kérdéseinket egybefogja, ami a válaszoknak, benyomásoknak, tapasztalatainknak keretét ad? A Bandinus óta sokak által végigjárt felfedező- és gyűjtőutak nyomába eredve, mi lehet rövid látogatásunk célja ebben a 2019-es esztendőben? Mit kezdünk azzal az állapottal, ami fogad minket, azon túl, hogy rögzítjük? Mit láthatunk abból, ami van, amikor egyrészt Szabófalva első pillantásra sem egy átlátható falu, másrészt a nyugati országokban kiköltözött fiatal nemzedékek itt is felépítettek a közösségi médiában egy saját világot, ahová nincs bejárásunk? Az északi csángók szókapcsolat jelen esetben milyen valóságot fed? Továbbá Szabófalva kirajzásairól beszélve mit is kell számba venni? Tudjuk-e legalább megközelítőleg számszerűsíteni ezt a folyamatot?

Ezen morfondírozok, miközben Mirk Szidivel és Bodor Zsolttal Románvásár felé közeledünk a Szeret jobb partján végigfutó országúton. Secuieni Noi (Újszékelyek) falun robogunk keresztül, és újra felmerül bennem az a kézenfekvő kérdés, hogy kik is ezek a székelyek alig 11 kilométerre Románvásár alatt, akikről az új falu és a régebbi, Secuieni (Székely) nevüket kapták. Egyáltalán róluk van-e szó, vagy a történelem során Moldvában gyakran megeső névcserék fura fintorával van dolgunk. A község honlapján, a település ismertetőjében olvasom később, hogy 1448. július 27-én Péter vajda kamarásának, Ion Porcunak 24 falut ajándékoz hűséges szolgálatáért, és az adományozást rögzítő okmány fel is sorolja ezeket. Itt bukkan fel először a falunév Sacuieni alakban, együtt olyanokkal, mint Porcești, Sărbi, Ruși, Aramești, Bîrjoveni, Cuciulătești, Siliștea, Mîrcești, Climești, stb. Nem nehéz észrevenni, hogy az egyébként szomszédos falvak, neveik alapján, többnyelvű közösségekről adnak hírt. Annál is inkább, mert a szintén szomszédos Moldoveni falu már azt jelzi, hogy ott a többitől eltérően moldovánok, vagyis románok telepedtek meg. A Bîrjoveni falunév pedig egy másik rejtély ebben a felsorolásban, akárcsak a Csíksomlyó-közi Borzsova település nevének az eredete. Az oklevélben rögzített névalak, a Sacuieni eszembe juttatta az 1829-ben felszámolt havasalföldi Säcuieni, másképpen Secuieni vagy Saac megye névalakját is. Utána kellene nézni ennek alaposabban, mert ez így csak spekuláció, még ha látszatra tetszetős is.

Perka Mihály tanár úr izlésesen megépített családi háza teraszán ülünk Szabófalva déli részén. Kedves felesége, Margit

frissen sült pizzával, süteménnyel és kávéval kedveskedik, mialatt mi belelendülünk a beszélgetésbe, aztán ő is odaül közénk. A tanár úr lelkesen és színesen mesél. Előttünk bomlik ki egy életút, rajzolódik ki egy szakmai pálya, amelynek a kezdő- és nyugvópontja egymásba ér. Szabófalva, Románvásár, Kolozsvár, Szabófalva a bejárt út viszonyítási pontjai, és mindezek origójában a Kallós Zoltánnal való találkozás, ami meghatározza egész élete alakulását. Úgy gondolom, hogy egyrészt a családi indíttatás és identitás-formálódás, a 20. század során a szülőfaluban bekövetkezett gyökeres nyelvi-kulturális-magatartásbeli átalakulások, a moldvai politikai-vallási-kulturális és gazdasági realitás az egyik, és az Erdélyből kiinduló és Kallós Zoltán Moldvához kapcsolódó munkásságán át utat találó, elsősorban néprajzi karakterű érdeklődés a másik olyan felfüggesztési pont, amelyek viszonyában és egymástól való távolságában Perka Mihály tanár úr életútját elhelyezhetjük. A harmadik felfüggesztési pont Kolozsvár lenne, pontosabban az ott elsajátított szakmai éthosz, ami tartást, erőt adott az alkotói pályának. Ez az a három csomópont, aminek összefüggéseit, bonyolult kapcsolódási pontjait, belső feszültségeit kellene minél jobban megértenünk ahhoz, hogy közelebb kerüljünk Perka Mihály alakjához. Fontos lehetne az is, hogy ezt az összefüggérendszer próbáljuk meg nem erdélyi szemszögből megközelíteni. A beszélgetésben elhangzott történetek, feleségének, az egyébként biológia szakos tanárnőnek, Margitnak a történetei értelmiségi dilemmákról is szólnak, amelyek kontextusaikkal együtt nem éppen mondhatók tipikusnak a moldvai csángó kutatások témái között. A hasonló, igaz, eléggé ritka, moldvai életutak átfogó dokumentálása, vizsgálata és összevetése az erdélyi hasonló élethosszú és történelmi kontextusú életutakkal, tanulságos lehetne.

A beszélgetés során volt néhány olyan intenzív helyzet, amelyeknek érzelmi telítettsége magával ragadott. Az egyik ilyen Szászka Erdős Péter kihallgatásának a megidézése volt. A hírhedt szekuritátés legényekkel eltöltött órák után, miközben Perka Mihály kint várakozik, kitámolyog az elsősorban pszichésen megdolgozott falustárs, és még sokáig nem látja és nem hallja az előtte álló, őt kérdező Perkát. Azoknak a hosszú perceknek a fagyos rémületét láttam néhány pillanatra felvillanni a mesélő arcán. Lakatos Demeter halálának megidézése, akit saját szemével látott összeesni a szabófalvi iskola előtt, viszont az értelmetlen halál hideg szenvtelenségéről is szólt, és arról a figuráról, akinek számos kitérővel kísért életútjáról valójában nem sokat tudunk, és munkásságának értelemzése még várát

magára. A cuzista ligával való állítólagos kapcsolata egy alig érintett történet-szál, és aminek a Bákó környéki csángóságba való leágazásai már tényleg homályba vesznek. Amikor a '90-es évek elején átélte meghurcoltatásokat mesélik, amit a beindított magyarórák, valamint a sajátosan értelmezett népszámlálási kritériumok elleni tiltakozás miatt éltek át, amikor azt részletezik, hogyan maradtak teljesen magukra abban a nagy közösségben, a papok, a hivatalosságok, a iași-i püspökség nyomásgyakorló hatalmával szemben, amikor az ellenük tervezett merénylet részleteit beszélik, az bizony torokszorító és meghökkenítő is egyszerre. Az állampolgári státusra alapozó civil kurázi, sőt az elmúlt rendszer történéseinek felidézésekor a jogszerűségekre való folytonos hivatkozás érdekes módon egyféle védettséget, kapaszkodót jelentett a Perka házaspár számára. Egy olyan védettséget, amivel talán az erdélyi közösségek nem ilyen bizodalommal éltek, élnek. A magyar irodalmi nyelven, szabófalvi dialektusban és román nyelven elmesélt történet-szálak, a különböző regiszterváltások mögött egy kegyetlenül rideg valóság tapasztalata, és legfőképpen ismerete sejklik fel, az érzelmi reakciók és racionális döntések olyan rétegzettsége, nyelvi artikulációja, aminek a megértése hozhatja közelebb az utóbbi bő fél évszázad moldvai, Románvásár környéki csángó falvak valóságát.

Perka Mihály életútját az eddigi történeti munkásságának fő műve a 2012-ben, magánkiadásban megjelent *Rădăcini*, vagyis a *Gyökerek* kötet cím is meggyőzően összefoghatná. Ugyanis a moldvai magyarok kapcsán sokszor és sok módon megfogalmazott *mi lett volna, ha* kérdésre az egyik válasz maga ez az életút. Egy, a közössége köréből, egy meghatározóan magyar nyelvi környezetből kiemelkedő moldvai csángó, tehetséges fiú, erdélyi, kolozsvári magyar egyetemi, szellemi környezetben képezve magát visszatér, és szülőfalujában kamatoztatja tudását, felkészültségét, talpraesettségét. Az elért sikereket és az elszenvedett kudarokat nem biztos, hogy ott találjuk, ahol keressük. A fentebb emlegetett szakmai éthosz az, ami tanári, kutatói, művelődésszervezői, néprajzi gyűjtőmunkásságát támadhatatlanná teszi a iași-i, Piatra Neamți-i szakmai hatóságok, valamint a Bákó megyei és iași-i tanügyi káderek ismételt vizsgálódásai, vizsgáztatásai előtt. Ez a szakmai szigor és feddhetetlenség egyfelől védettség, másfelől mérce, ami pont, hogy saját narratívája, vagyis az északi csángómagyarok történetének minél pontosabb és adatoltabb leírását hitelesíti elsősorban a román közvélemény előtt. Ebből a szempontból Szászka Erdős Péterrel való szakmai vitája túlmutat lokális jellegén, és kihat a magyar szakirodalomra is. A szívós szabófalvi múltba benyúló gyökerekből nőtt ki Perka Mihály mellett Szászka Erdős Péter, Lakatos Demeter is. Ebből és ebben a kontextusban kellene megpróbálnunk ezeket az összetett, többnyelvű életműveket, személyiségeket, habitusokat megérteni, értelmezni.

A tét az egyik legrégebbi, kirajzásai révén Moldva-szerte számos települést létrehozó magyar közösség folytonosságának, értékteremtő létének a minél adatoltabb leírása és a jövő generációinak való felmutatása lenne. Ezt tette a *Gyökerek* kétnyelvű kötetében, ezt teszi a most készülő falumonográfiában. Perka

Mihály nemcsak pontos kutató, hanem lelkiismeretes és érzékeny tanár is, aki tudja, hogy a mindenkori hatalom jelszavakkal operál, ami mögött mindig önös érdek rejtőzik, míg a gyökerek azok, amelyek a közösség érdekeit hordozzák, hisz léte kötődik hozzá. Természetesen a székelyek is szóba kerülnek, mert két-három évszázados történeti adat, érdekes módon, székely vidéknek nevezi ezt a területet. Erre a témára rátérve a tanár úr láthatóan felvillanyozódik, hiszen a Románvásár környéki magyar falvak konkrét helyének beazonosítása, lakosságának az eredete, az Erdély irányából és irányába történő népmozgások követése valóságos nyomozói munkát igényel. Viszont az oklevelek adatai nélkül a spekulációk, még ha tetszetősek is, végső soron csak kárunkra vannak. A levéltári kutatások mellett a népi emlékezet, illetve a helynevek szolgáltatnak becses adatokat. Ezért pótolhatatlan veszteség azoknak a falvaknak a magyar helynévanyaga, népi emlékezete, ahol már nincs, aki ezeket magyarul elősorolja. Talán a jási néprajzosok gyűjtéseiben fennmaradtak.

A több órás beszélgetést a Perka Mihály tanár úr gazdag gyűjteményét őrző néprajzi múzeumában, a szabófalviak 1831-es felkelésének emlékművénel és a temetőben tett látogatás, hosszú séta egészíti ki. A beszélgetés alatt felvázolt életutat ez a séta számos aprósággal, részlettel gazdagította. Végül Margit asszony jogos aggodása hazairányítja a tanár úr lépteit, aki még felhívja a figyelmünket az utcácskája elején álló keresztre, ami a csumások, vagyis a pestisben szenvedők keresztje, és ami eredetileg beljebb volt, a házak között. Meglehet, hogy az ott megtelepedett betegek valamikori helyét jelölte. Aztán röviden vázolja, hol kell keressük a régi templom helyét, hol pillanthatjuk meg azt a bizonyos három vaskeresztet. A Berendest és Berindest helynév írásmódja között nüansznyi különbség egész narratívákat dönthet el, úgyhogy jó lesz ezzel óvatosan bánni – figyelmeztet még egyszer, aztán búcsúzik, mi pedig indulunk, hogy megkeressük a képekről jól ismert templomromot, hogy aztán késő délután már Újfaluba, vagyis Traianba nézzünk be.

Ahogy átkelünk a Moldva folyó mentén északra futó országúton és a vasúti síneken, az út egyből lejtteni kezd Izvoarele, Perka tanár úr szóhasználatában Kicsidumafalva felé, mi pedig

tanácstalanul keressük azt a jobb felé leágazó mezei utat, amit a tanár úr is említett. A biztonság kedvéért kiszállok az autóból, és egy biciklivel éppen arra haladó középkorú asszonyt szólítok meg. Készségesen igazít útba, és búcsúzóul megjegyzi, hogy ha van időnk, akkor nézzük meg a kicsit lejjebb található forrást is, ami szent hely. Ki nem hagynánk, ha már itt van, döntünk, és valóban nagyon közel, a domb lábánál egy roppant érdekes helyre lelünk. Az út mellett egy nagyon bő vízű csörgő, mellette poharak. Meg is kóstolom a vizét, ami édeskés, jó ízű. Mögötte egy elég nagy kiterjedésű park található, amiben egy nagyméretű, újabb építésű miséző hely, egy régebbi keresztút, kápolna, és egy kis tavacskát találunk, és persze árkokban futó vizet. A mesterséges, valamikor igényesen kialakított tavacskában Keresztelő Szent János nagyméretű, egész alakos szobra a kinyújtott kezéből kifolyó vízzel kereszteli az előtte térdepelő, szintén egész alakos Krisztus-szobrot. Az elszórt kevés felirat alapján valamikor a '40-es években építhették ki ezt az összességében kissé furának ható helyet, amit aztán az elmúlt évtizedben bővíthettek tovább. Mi volt itt azelőtt, miért lett szent ez a hely, mi ennek a kétségtelenül nagyon bővizű forrásnak, forrásoknak a története – kérdezzük, de a választ a következő lapszámra hagyjuk, amikor a Szabófalva környéki falvakat keressük fel. A park mellett egy újabban kiképzett nagyméretű betonmedencében egy tucatnyi szőnyegmosásra használható betonasztal jelzi a profán, gyakorlatias gondolkodás jelenlétét is.

Elindulunk vissza eredeti célunkhoz, a valamikori templom helyét megkeresni. Amit, ha nem jelez a három vaskereszt a nagy fűben, burjánok között, talán meg sem találunk. Egy jó fél méter széles betoncsík mutatja a valamikori templom alaprajzát, ami inkább kápolna méretű. Nem messze tőle mezei út, jókora kukoricás, mögötte pedig, kicsit távolabb, a Szeret partján Adjudeni, vagyis Dzsidaifalva házai és impozáns temploma látszik. Ha itt régen templom és település volt, akkor annak nyoma is kell legyen. Nem is tévedek, a föld tele cserépdarabokkal, találmra felszedek két marokra valót, aztán indulunk is, előbb ki az országút mellett hagyott kocsihoz, aztán Újfaluba. A cserépdarabokat itthon átmosom, mosás közben találok közöttük egy darabot, ami talán egy kancsó vagy tál lábának a része lehetett,

és ami, ahogy a kezemben forgatom, váratlanul két ujjam közé simul, ujjaim követik a valamikori korongos ujjainak helyét, nyomását, szinte érzem formázó kezének a súlyát.

Késő délután lesz, mire Újfaluba érünk, leparkolunk, és a templom felé indulunk. Mise ideje van, biztos találunk ott idősebb embert, asszonyt, akitől útbaigazítást kérhetünk, hol keressük azt, aki magyarul is ért, beszél. A templomban épp az olvasót mondják, a meghitt hangulatban több tucat idős ember imádkozik, kicsit megállunk, aztán kimegyünk szétnézni. Akikkel szóba elegyedünk, szabadkoznak, hogy értik, amit magyarul kérdezzük, de nem tudnak felelni. Bizonygatják, hogy vannak, akik tudnak, idősek, várjuk meg a mise végét, és akkor beszélhetünk velük. Későre jár, még haza kell érnünk, ezért másnapra hagyjuk a keresést, és hazaindulunk Kalagorba.

Tánczos Vilmos két alkalommal, 1994 és 1996, valamint 2008 és 2010 között mérte fel módszeresen mindazokat a moldvai csángó településeket és közösségeket, ahol valamilyen szinten még beszéltek a magyar tájnyelv helyi változatát. Korfák szerinti lebontásban vizsgálta meg, hogy egy közösségen belül hányan beszélnek anyanyelvi szinten, hányan második nyelvként, hány főnek passzív és hánynak nincs egyáltalán magyar nyelvi ismerete. A két felmérés számsoraiból összeállított statisztika alapján világosan kirajzolódott egy romló tendencia. Az a korosztály, amelyik anyanyelvi szinten tudja és beszél is a magyart, egyre öregszi és egyre gyorsuló ütemben fogyatkozik. Szabófalván, Újfaluban, és később Ploszkucényben tett látogatásunk alatt két fontos dolog vált világossá. Az egyik, hogy Tánczos tanár úr kategorizációja gyakorlatunkban is jól működött, biztos fogódzónk volt, általa jól megragadhatóvá és értelmezhetővé vált egy-egy helyzet. A másik, hogy az utolsó felmérés óta eltelt évtizedben tapasztalatunk alapján drasztikusan lecsökkent azoknak a száma, akik anyanyelvi szinten vagy második nyelvként használják a magyart. Mindezeket figyelembe véve, egy évtized teltével, sürgetőnek látom egy újabb felmérés elkészítését. Egy újabb adatsor alapján már pontosabban látnánk a folyamat dinamikáját és az esetleges kis-régiós eltéréseket is.

Másnap reggel a szabófalvi temetőben kezdjük látogatásunk. A falu méreteihez igazodó sírkertben ugyan tegnap is jártunk, de akkor csak Lakatos Demeter sírját kerestük meg. A főbejáratától induló járdák mellett gondozott, új kialakítású parcellák nyílnak, azonban mikor a régi részre merészkedünk be, akkor látjuk, tapasztaljuk, hogy egyre elvadultabb, egyre sűrűbb a fű és a szabadon tenyésző különböző virágcsoportosulások szőnyege. Pedig megéri elkalandozni, mert a fejfák nagyon sok érdekes dologról mesélnek. Lassan felsejlik, hogy van egy rendszer a különböző nevek, nemzetségek elhelyezkedésében. Egy alaposabb „eltévedés” alatt is nagyon sok érdekes adatot lehet gyűjteni a nemzetségnevek írásmódjának alakulásáról, gyakoriságáról, a magyar ragadványnevek használatáról vagy akár a névanyag időbeli változásairól. Kiderült, hogy hová temették a kisbabákat, és az is, hogy hol van a faluban szolgáló papok sírkertje. Ebben a sírkertben találjuk meg a talán ismerősen csengő Kárpáti Grácián János, román változatban Grațian

Carpati Săsăreanu (1853–1919) síremlékét is. Alaposan elázik a cipőnk és a nadrágunk szára a harmatos fűben, ezért egy kis szárítkozás után kocsiba ülünk és elindulunk megkeresni azt a családot, akinél évekkkel ezelőtt már jártam. Eltévesztjük az utcát, de nem fordulunk meg, hanem maradunk ott, döntjük el hirtelen, és leparkolunk.

Nem messze tőlünk három idősebb asszony beszélget, akik közül egyik, amikor feléjük indulunk, gyorsan belép egy rácsos kapu mögé, a másik kettő pedig elindul szembe velünk. A két asszony közül az egyik kimondottan beszédesnek bizonyul, és egy-két tapogatózó, románul elhangzó mondat után magyarul folytatjuk. Lujzikalagor, valamint a pápalátogatás után már ismerősen csengő Csíksomlyó neve oldja a tétovaságot, és kérdéseinkre már szívesen válaszol, sőt a társa is belebelekapszolódik. Mondja, hogy még vannak, akik beszélnek magyarul itt ebben az utcában. Például az is, aki az előbb besíült a kapu mögé. Aztán kiderül, hogy Császár Veta, az egyik nagyhírű adatközlő itt lakott nem messze, az utca elején, sajnos nemrég meghalt, de biztatna, hogy keressük meg a férjét, mert otthon találjuk. Sőt, nem messze, az egyik utcácskában lakik egy asszony, aki szó, járjuk meg őt is, ő is szívesen fogad. Majd köszön, és egy közeli kapu mögött el is tűnik, míg a társa tovább megy biciklijét tolva.

A szövő asszony udvarában többször kellett rikojtazzak, amíg előkerült valahonnan a kertből. Kíváncsi, kicsit szigorú, kicsit viccelődő tekintettel néz ránk, kérdezi, hogy kik vagyunk, jó emberek vagy rosszak, és hogy mi járatban nála. A szomszéd-asszony igazított hozzá, feleljük, mert érdekelne, hogy miket szó, ha megmutatná, megnéznénk néhány ruhadarabot. Nem akarunk vásárolni, inkább látni szeretnénk, felfedezni. Mondom románul is, magyarul is, vagyis csángósan, kalagoriasan, kicsit tétova válaszaiban, és jelzi is, hogy nagyjából érti, amit mondok, de felelni csak románul tud. Ez így marad egész végig, bár aztán, ahogy ládjából egyre több régi és új viseletdarabot vesz ki, úgy kerülnek elő a hozzájuk kapcsolódó régi szavak is. Valóban sok mindent szó és varr, mutatja is rendre, teríti

ki, hogy nézzük, álmélkodjunk, mert tényleg szép dolgok, ingek, katrincák, régiesek, újabb módúak. A házban, mint egy elfoglalt, sok dologgal bajlódó asszony házában, olyan-amilyen, szabadkozik, de valahogy nagyon otthonos minden, nincs semmi, ami zavarjon. Mutat, magyaráz, szinte egy évszázadot átfog a minták, hímek története, ez is egyféle múzeum, élő, még alakuló. Legutóbb a tévé egyik népzenei adásából lesett el valamit, de Vráncsából is érkezett egy mintadarab. Szívesen térnénk vissza, búcsúzunk, szívesen fogad, mondja, de még a kapuban is tovább szőjük a beszédet. Ekkor meséli el, hogy ő ott született abban a helyben, ami a falu széle volt, és amit akkor még a fal határolt. A falon túl pedig a lökösfalviak házai álltak, akik többnyire románul tudtak, románul beszéltek. Ezért tanították románul is a szülei, még ha egymás között magyarul is beszéltek. Aztán lassan-lassan, főleg miután férjhez ment, egyre inkább románul beszélt, így szokta meg.

Visszatérve az útra elindulunk megkeresni a néhai Császár Veta házát, idős férjét, közben még próbálkozunk szóba elegyedni egy nénivel, de riadtan, zavarodottan és nagyon szűkszavúan válaszol. Az utca végében ugyan elvétjük a kaput, de a gazda és a felesége kedvesen igazítanak útba, a tőzsomszédba kell mennünk, de az megcsik, hogy vét az ember. A mezőről jöttek, gazdálkodnak, nem is tartjuk fenn, mondjuk, pedig toldottam volna még a szót, mert szépen, folyékonyan beszélnek, bár kevésbé selypítve, mint várnám. Az öregember haragosan mordul ránk, nem akar semmit venni, és semmit eladni, kis idő kell, míg megértetjük, hogy a néhai feleségéről jöttünk kérdezni, és persze róla is. Egy idő után már mosolyog, mesél, behívna, de mint az öregeknél, olyan nála, pedig volna mit mutasson, ő is és az édesapja is asztalos volt, a régi szerszámjai pedig még megvannak. Mesél a feleségéről, aki nagy mulató és mulattató volt, édesapjáról, a gyerekeiről, régi búcsúkról, Ploszkocényről, ahová napokig lementek a falu búcsúja alkalmával. Ígérem, hogy még visszatérek, vár, mondja, integet, ahogy távozdunk. Most mi vagyunk zavarban, mert az, ahogyan beszélt,

az egészen más volt, mint amit eddig hallottunk, az essz és a dzsé hangok, a különleges szó- és mondatfűzés valami egészen egyedivé állt össze, és nagyon hasonlított ahhoz, amit tegnap Perka Margittól hallottunk. Valami itt is történt vagy történik a nyelvvel, állapítjuk meg, mert van egy nagyon régies zengésű és van egy mondhatni cizelláltabb változat is, de ennél tovább most nem jutunk.

Szabófalvának a 2011-es népszámlálás adatai szerint 9901 lakosa van. Négy parókia, 9 pap fogja össze a falu római katolikus híveit. A Szent Mihály, a Munkás Szent József, a Rózsafüzér Királynéja és a Szent Kereszt Felmagasztalása patronátusát bíró templomokhoz tartozó hívek száma a legutóbbi egyházi kimutatás szerint 7663. Legrégibbi temploma az 1898-ban felszentelt Szent Mihály, aminek impozáns orgonáját maga I. Károly román király ajándékozta a falunak. A legújabb, a Szűz Mária tiszteletére 2016-ban felszentelt igen-igen nagyméretű templom. Az 1948-as államosítás előtt ferences noviciátus, vagyis újoncképző, egyházi nyomda, lapkiadó működött a faluban. Megjegyzem, hogy hasonló struktúrát, intézményeket abban az időben a déli tömb reprezentatív falujának számító Lujzikalagorban hoztak létre.

Az új templom hatalmas udvara, hatalmas belső tere, a homlokzat hatalmas Szűz Mária szobra, keleties hangulatú hatalmas oltármozaikja vegyes érzéseket kelt bennünk, szét-nézünk, de indulunk is tovább, és lemegyünk a Moldova folyó melletti kis faluba, Kelgyestre. Az új templom hatalmas udvara, belső tere, az oltár nagy felületű mozaikja már ismerős, és nagyon friss érzéseket hív elő, ám most ezúttal sem győz meg. A temetőben nézünk körül, egyfajta előtanulmány, no meg a Hájzi nemzetséget keresem, akinek egyik ága a múlt század elején ide származott le Kalagorba, és diákot, apácát adva a falunak sikeresen illeszkedett be a közösségbe.

Délután a tegnapi, újfalvi fonalat vesszük fel. Miután leparolunk, úgy döntünk, hogy előbb az út bal oldalán lévő katolikus templom környékét járjuk meg, aztán visszafelé a jobb oldalit. Előbb egy biciklis asszonyal kezdünk el beszélgetni. A Szereten túli Rotunda faluból jött ide férjhez, magyarul nem tud, nem is ért, de annál készségesebb, és megszólítja nekünk Krisztinát, akinek udvarában végül kikötünk. Krisztina kíváncsi tekintetű, sudár, 7. osztályos lányával előveszi az összes szöttesét, viseletét, amikről nem titkolt büszkeséggel meséli, hogy kitől kapta, kitől örökölte, és melyek azok, amiket ő szőtt. Magyarul nem beszél, nem is adja jelét, hogy értené, amit beszélünk, amit kérdezzünk. Viszont roppant lelkesen mesél ezekről a kincsekről, életéről, ünnepeikről. Eltelve ettől a sok széptől búcsút veszünk tőlük, és lassan ide is, oda is beköszönve még egyszer végigmegyünk a hosszú utcán. Mindenki tovább és tovább igazít, többek között Krisztina édesanyjához is, mert a következő, sarkon túli házban lakik az, akivel szóba tudnánk állni, de aki épp nincs itthon, vagy már nem tartózkodik itt. Sodródunk a melegben, és átmegyünk az országút túlsó oldalával párhuzamosan végigfutó utcára. Egy kisboltban vizet kérünk és tanácsot a fiatal asszonykától, aki kedvesen a szemközti kapuhoz irányít. Aztán itt is kézről kézre adnak, kapuról kapura járunk. Kevés szavú öreganyókkal beszélgetünk, és már-már feladjuk, amikor a kapuján szőnyeget mosó középkorú asszonyka egyszer csak azt meséli, hogy van egy néni nem messze, feljebb a sarkon, aki vele magyarul szokott beszélni, és amit ő teljesen megért, még ha válaszolni nem is válaszol neki. Ekkor pillantja meg az unokát, aki, mint utóbb kiderült, a boltba biciklizett, és szólítja meg, hogy vigyen vissza nagymamájához. Hirtelen már az újfalvi, traiani iskolai életről beszélgetünk, és már ott is vagyunk a kapuban, ahol megállva kirikojtom a nénit.

Az 1864-es földreform után néhány szabófalvi család kiköltözik az országút mellé és létrejön Újfalu, hivatalos nevén Traian. Mivel a kiarcellázott telkekre nem akad elég vevő a faluból, ezért ortodox családoknak adják el. Első katolikus templomát 1911 és 1920 között építik fel, ami a 2. világháborúban megsérül, kijavítják, de újra kell építeni. A második templomot az első helyén emelik, és 2015-ben szentelik fel. Búcsúja Szent Pál és Péter ünnepe. 1968-tól önálló parókia, addig Szabófalva filiája. A 2011-es népszámlálás adatai szerint 1179 lakosa van

a falunak. A legutóbbi egyházi összeírás 961 római katolikus lelket számolt össze.

A faluban jártunkban-keltünkben találkoztunk rotundai, korháni, szabófalvi és persze újfalvi születésű asszonyokkal, akiket sok mindenről kérdezzük, mert sok mindenre vagyunk kíváncsiak, de utunk végén találtunk rá arra, aki válaszolt is, aki mesélt guzsalyasokról, Ploszkucényről, búcsúkról, életről, két férje haláláról, szüleiről, édesapjáról, akitől egy imádságot is tanult, de ami csak töredékekben jut eszébe, és aki a végén még kacag is, finoman tréfálkozik velünk, és ezért mi nagyon hálásak vagyunk. Még egyszer felbukkan az unoka, akire miközben újra elindul a boltba, a nagymama rászól tréfálkozva, hogy jó lenne megtanulnia magyarul is, de aki kamaszos daczból, kedvesen, de visszafelel, persze, még azt kellene! Tanítgatom, mondja, de nem fog rajtuk semmi, inkább kacagnak ezen a furcsa nyelven. Látja, maguk is kikacagnak. Tiltakozunk, pedig lehet, csak ugratott.

Késő délután lett, Románvásárban megpihenünk egy pizza mellett, körüljárjuk az 1615-ben épített Fehér templomot, és hazaindulunk Kalagorba, Szidiék pedig Csikszeredába.

A két faluból álló Ploszkucény község lakossága a 2011-es népszámlálás szerint 3114 fő. Az egyházi statisztika 1709 római katolikus tart nyilván. Első templomát 1828-ban építik fából, a másodikat, a ma is állót 1927-ben szentelik fel. Búcsúja a Szent Kereszt felmagasztalásának ünnepe. 1899-ben egy évig önálló parókia, majd 1953-ig Foksány filiája. Ezen évben visszakapja önállóságát, és hozzácsatolják 1991-ig Adzsudot mint filiát. Lakóit Szabófalváról és Gyerejestről telepíthették ide a 19. század közepén, így szól a krónika. Egy másik forrás egy pár évtizeddel előbbre teszi a magyarok itteni megjelenését, ezek szerint 1820-ban, a bojár Valényből hívja őket a birtokára. A valényi magyarokról viszont Jerney azt állítja, hogy szintén

Szabófalváról kerültek délebbre. Ezek szerint Ploszkucény másodlagos szálláshelye lehetett ennek a közösségnek. Mindkét változatban közös az, hogy mindenképp Szabófalva az egyik, ha nem is kizárólagos kibocsátó település.

A volt községközpontban, Homocean stoppolunk a húgommal, aki most az ügyeletes fotós. A falu alsó, cigányok által lakott részében ülünk egy kapu előtt. Nem messze tőlünk temetés van, látjuk, ahogy kocsival leviszik a pópát. Lassan gyűlnek az emberek is. Egyik mellékutcából többen sirülnek ki, egy idősebb, bajuszos férfi megszólít, láttuk elvinni a holtat? Akár el is mehetnénk a szertartásra, mondom, mintha nem is lennénk idegenek. Aki később felvesz, ploszkucényi férfi, kérdi, mi járatban a faluban. Helynevekről, régi szokásokról szeretnék beszélni öregekkel, és magyarul, mondom. Hümmög, ő is tud magyarul, még vannak, akik tudnak, de igazából nem is tudja, hogy kihez irányíthatna. A nagybátyja tavaly halt meg, na, ő jól tudott. Magyarul kérdezek, ő románul válaszol. Tanakodunk, és abban egyezünk meg, hogy elvisz a temetőbe, ott biztos találunk öreget, aki útbaigazíthat. Szó nélkül tér be az egyik mellékutca, ami a régi temetőhöz vezet. Szerencsénk van, mondja, ott jön egy asszony, ismeri, ő nagyon jól tud. Több mint 15 éve kint dolgozik Olaszországban, most épp itthon van, biztos kijárt a halottaihoz. Lendületesen száll ki, szólítja meg, és már kéri is, hogy segítsen nekünk. Az alig 71 esztendő, de jó, ha 60-at mutató asszonyka kedvesen mosolyogva veszi át a szálát, mintha mi sem lenne természetesebb, és néhány perc múlva már megyünk egy másik asszonyhoz, aki két idős nénire is ügyelget, ő biztos tudja, kihez vigyen el. A férfi mosolyogva száll be a kocsiba, egészséget, köszönök el tőle, adzson az Isz-

ten, feleli, de már az asszonyokra kell figyelnem, terelgetnek, mint megszeppent unokákat. Egy nagyon idős néni üldögél a töltésen, körülötte az asszonyaink, beszélnek, beszélnek, aztán behívnak minket is az udvarra. Mosolyognak, noszogatnak, kerüljünk közelebb, aztán hirtelen eltűnnek, csend lesz. A néni kissé riadtan néz ránk, ő csak kiült ide a napra, mondja. Nehéz egy ilyen mondatba belekapaszkodni, azért leülünk mellé, és mesélni kezdem, honnan is érkezünk ilyen nagy zajjal. Egyre nagyobb érdeklődéssel fordul felénk, de mégis mintha nem lenne ott. Sokáig beszélgetünk, nagyon sok érdekes dolgot mesél el. Mikor a helynevek kapcsán bejárjuk a falut, a határt, mind a 92 esztendejének a súlyát érzem a szavaiban, itt-ott elidőzünk, a valamikori kocsmánál, ahol annyi, de annyi árus szekér állt meg hajdanán, egy magányos háznál, amit a mezőben építettek, nem tudni miért, és ami, úgy tűnik, váratlanul jutott eszébe. Egyszer felcsillant a szeme, mikor a falvakat sorolja, ahová búcsúba járt fiatalkorában, Diószén nevével rám néz, ott is úgy beszéltek, mint mi, mondja, mintha mosolyogna, mintha villanna a szeme. Egyszer sokatmondóan elhallgatott. Szabófalváról jövögetett egy zenész, emlékszik, ő muzsikált a táncban. Egyszer elfordult, többet nem mesél, mondja, egy pillanattal korábban belegabalyodott egy felsorolásba. Békítem, tudjam meg, mások is jártak nála, de nekik azt mondta, nem tud magyarul, nekünk pedig mesélt. Köszönöm, köszönjük. Még eljövök, ígérem, jó, feleli kurtán. A kapuból visszaneztek, mozdulatlanul ül, nem néz utánunk.

Megkeressük az asszonykát, aki elvitt hozzá, beszélgetünk még egy darabig, lassan enged fel, lassan kezd magyarul válaszolni. Úgy búcsúzunk, mint régi ismerősök. Mondom, kilépünk a temetőbe, menjünk, ha tudnám, hol van, mondaná, járjuk meg a férje sírját. A temetőt keresztül-kasul bejárjuk, megtalálom a Domokos Pál Péter által említett sírkövet is. Sok érdekes családnevet találok, amik egy részét a központban felállított világháborús emlékművön látok viszont. Visszafelé már busszal jövünk. Homoceában akkor szedik össze az udvart, fekete trikós férfiak, fekete ruhás nők, többnyire fiatalok, egy asztalt állnak körbe, beszélgetnek, egyikük kezében az elhunyt arcképe. Egy villanásnyira látom, de a következő pillanatban már el is felejttem.

Mindaz, amit három nap alatt a három faluban láttam, tapasztaltam, mindazok a személyek, akiknek az arca, személye rögzült, mindazok a válaszok, amiket meghallgattam, mindazok a helyek, amiket bejártam, egyelőre még különálló puzzledarabkák. Ahhoz, hogy össze tudjam rakni, újabb kérdéseket kell feltennem, mindegyik darabra vonatkozóan. Konkrétan, mindenhová vissza kell térnem, mert ha nem, ennek a három napnak nem sok értelme lesz. A puzzledarabokról már most látszik, hogy lesznek, amelyek a múltba, múltakba vezetnek, más települések, közösségek történetébe. Rajtuk keresztül pedig a jelennel szembesülök, és újabb tereket kell bejárnom, újabb történeteket kell összeraknom. Most úgy látom, hogy Moldva, történelme során, a tájait, közösségeit bejárók számára térélmény és tér-értelmezés volt. Mindig számba kellett venni, hol vannak, vagy még/már nincsenek a

magyarok, hová költöztek, szivárogtak, torlódtak fel vagy épp tűntek el, szivódtak fel szinte nyomtalanul. Mentális térképezés, a helynevek kulturális és ökológiai kontextusban való elemzése két olyan szempont, ami szerint új térképeket is készíthetnénk. Ezzel a térélménnyel együtt jár egy időélmény is. Van a számba vevők és van a számba vettek ideje, és a kettő, lehet, hogy nem fedi egymást. Akik számba vették ezeket a közösségeket, mindig a történelem linearitásához, ideológiáikhoz igazodtak, akiket számba vettek, talán az üdvözülés idejét fontosabbnak tartották, mint saját korukét. Mindez persze csak spekuláció. Ennél konkrétabb az, hogy vajon milyen térélmény volt a szabófalviak számára az, hogy az 1960-as évekig egy fallal körbekerített faluban éltek? És a lökösfalviak, a kelgyestiek számára? Mit tudunk, mondjuk, az 1950-es, '60-as, '70-es évek románvásári piacáról, a városról, ami viszonyítási pont volt ezen falvak számára? Mit tudunk arról, hogy milyen viszony, dinamika volt ezek között az egy csuporékban élő falvak között? A iasi-i püspökség megalakulását, adminisztratív struktúráinak kiépítését, saját emberanyagának kitermelését vajon milyen változások kísérték ezekben a falvakban? Ezekről a változásokról vajon mennyit tudunk? Az északi csángó falvakban felgyűjtött folklóranyag milyen tér- és időélményekről beszél? Ezekben a közösségekben eltöltött három napunk vajon gyűjtési tapasztalat volt, vagy csak ismerkedtünk egy számunkra ismeretlen valóságdarabbal?

Újramesélve ezt a három napot, utólag tűnt fel az, hogy mennyire nem tudtam meg semmit vallásosságukról, hogy a meglátogatott hatalmas templomok látványukkal, terekkel mennyire rátelepedtek azoknak az embereknek az apró gesztusaira, akikkel szóba álltam. Másrészt mennyire nem volt idő ezeket a gesztusokat a velünk beszélgetők életében elmélyíteni, cselekedetké, szokásokká, emlékezetekké meséltetni.

Szinte közhely, hogy Moldva nyelvi tapasztalat is. Közlegy évtizednyi Moldva-tapasztalatom, a Bákó környéki régi, magyaros, sziszegő, és a székelyes falvakban szerzett nyelvjárási jártasságom elégtelennek bizonyult ezekben a falvakban. Ezen alaposan meg is lepődtem. Amikor szóba álltam valakivel, többnyire kalagori nyelvjárásban tettem, az itteni és a környéken használt beszéd és beszélgetési fordulatokkal éltem. Nos, ezek itt nem nagyon működtek. Amit szépen jeleztek is az emberek, érzékelték a csángós jelleget, de azt is, hogy ez más. A kalagori dzsézés más, mint a szabófalvi. Mint ahogy a nagypataki mondatfűzésnek is más a dallama, mint a szabófalvinak. Mint ahogy a balusesti és ploszkucényi is különbözik a szabófalvitól. Viszont az is igaz, hogy a nyelv mint kultúrahordozó maga is egy külön tapasztalat. Az erős nyelvjárási akadályon ha túl tudunk lépni, megismerve, tanulgatva, akkor már ismerősebb a táj, arra alapozva már lehet kérdezni. Például arról, hogy milyen rokonságban van a két, térben elég távol eső dzsézés, esszézés?

Kiderült az is, hogy kérdéseinknek, tapasztalatainknak keretet más kérdések, tapasztalatok adnak. Ez pedig kíváncsiságunk tárgya, az északi csángók tekintetében megnyugtató és reménykeltő.

ELŐFIZETŐK

ROMÁNIA

BAJNA GYÖRGY – Gyergyószentmiklós; BÁLINT MÓZES – Székelyudvarhely;
CSISZER IMRE CSABA – Csíkszereda; CORNEL CADAR – Iași; DĂNILĂ IOAN – Bákó;
FORRAI TIBOR – Homoródszentpál; FÜLÖP LAJOS – Székelykeresztúr;
ISTÓK GYÖRGY – Klézse; ISTOC MIHAI – Klézse; KAKAS ZOLTÁN – Sepsiszentgyörgy; KISS MIKLÓS – Csíkszereda; KONSZA VILMOS – Sepsiszentgyörgy;
KOVÁCS ISTVÁN – Sepsiszentgyörgy; KÜRTI JENŐ – Marosvásárhely; LÉSTYÁN SÁNDOR – Kézdivásárhely;
PENTEK JÁNOS – Kolozsvár; ROBU ALEXANDRU – Kolozsvár; SEPRÓDI JÓZSEF – Dicsőszentmárton;
TAMÁS KLÁRA – Csíkszereda; TÁNCZOS VILMOS – Kolozsvár; TIMÁR KARINA – Kolozsvár; VITOS LÁSZLÓ – Csíkszereda

MAGYARORSZÁG

ANGER OTTÓ BÉLA – Szeged; BITTMAN KÁROLY – Zirc; CSÓTI MÁRTA – Budapest; DEMSE MÁRTON – Budapest; DÓSA GYULA – Szolnok;
Dr. ERDEI ANTAL – Gyöngyössolymos; ERDŐSINÉ KÉRY JUDIT – Budapest;
FELFÖLDI ELEK – Budapest; GÁTAY ISTVÁN – Devecser; GERGELYNÉ KOVÁCS MÁRIA – Budapest;
GYÖNGYÖSSY LAJOS – Budapest; Dr. GYURKOVITS KÁLMÁN – Mosdós; HÉJJ CSABA – Budapest; HORVÁTH JÓZSEFNÉ – Velence;
HUDÁK JÓZSEFNÉ – Szerencs; Dr. ISZLAI SÁNDOR – Berettyóújfalú; JÓZSA LÁSZLÓ – Tápiógyörgye; Dr. KÁLMÁN FLÓRA – Kecskemét;
KEÖVES FERENC – Páty; Dr. KÉRY SÁNDOR – Budapest; Ifj. KÉRY SÁNDOR – Budapest; Dr. KÓVÁRY GYÖRGY – Zirc;
KUKODA VILMOS – Zirc; MOLNÁR ALADÁR – Sopron; MUNKÁCSI GYÖRGY – Szolnok; NAGY JUDIT – Pécs;
PAPP DEZSŐ – Békésszentandrás; Dr. SURDY MIKLÓS – Budapest; SZAMOSI ELEMÉR – Budapest; SZEMES KÁLMÁN – Budapest;
TOST ATTILA – Sopron; VÁRKÖVI LÁSZLÓ – Vác; ZIRCI ORSZÁGZÁSZLÓ ALAPÍTVÁNY – Zirc

MÁS

Dr. DOBÓ ATTILA – Németország; Dr. DOBÓ TIBOR – Németország; FODOR ALBERT – USA; KISS ISTVÁN – USA

INTÉZMÉNYEK

ATCOM SZÖVETKEZETI TÁRSASÁG – Csíkszereda; BOD PÉTER MEGYEI KÖNYVTÁR – Sepsiszentgyörgy; Csíki SZÉKELY MÚZEUM – Csíkszereda
KÁJONI JÁNOS MEGYEI KÖNYVTÁR – Csíkszereda

9 771224 535005 19002